

تأثیر تربیت اعتقادی فرزندان در افزایش جمعیت ایده آل اسلامی از منظر آیات و روایات

الناز آقازاده نمینی^۱

چکیده

موضوع فرزندآوری در عین حال که یکی از مهمترین مسائل نهاد خانواده به طور خاص، و نظام اجتماعی به طور عام است، موضوعی عارضی است. پرداختن به مسأله فرزندآوری و افزایش جمعیت، در روزگار حاضر، دارای اهمیت ویژه‌ای است. هدف از این تحقیق بررسی آثار تربیت اعتقادی فرزندان در افزایش جمعیت ایده آل اسلامی از منظر آیات و روایات میباشد روش تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی بوده و نتایج تحقیق حاکی از آن است که آیات قرآن بیانگر آن است که فرزندآوری و افزایش جمعیت، امری مطلوب و پسندیده است ازجمله مشکلات و ناهمواری‌ها، عامل قدرت والدین، سلامت جسمی و شادکامی والدین، استحکام بنیان خانواده، ارتقای شخصیت انسانی و... می باشد یکی از عواملی که باعث افزایش رغبت به فرزندآوری میشود وجود روحیه احسان به والدین و خوش رفتاری با آنها در یک نسل است از دیگر دلایلی که امروزه افراد برای عدم رغبت به فرزندآوری ذکر می کنند، مشکلات اقتصادی است. دین مبین اسلام تلاش داشته است تا نگرشهای غلط نسبت به فرزند و فرزندآوری را زدوده و بهانه های ناروا را باطل ساخته و اعتقادات صحیح در این زمینه را جایگزین نماید. یکی دیگر از مواقف مهم نقش آفرینی والدین در زمینه فرزندآوری، به سبک زندگی و تربیتی ایشان مربوط می شود والدین اولین و مهمترین نقش تربیتی فرزندان را بر عهده دارند. ایشان میتوانند یاری گر فرزندان در احسان به والدین باشند یا با برنامه ریزی درست تحصیلی، شغلی و تشکیل خانواده برای ایشان زمینه وابستگی اقتصادی ایشان به خانواده را کم کنند.

کلمات کلیدی: قرآن ، روایات ، فرزندآوری ، جمعیت ، اسلام

^۱ طلبه سطح ۲ ، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) نمین.

مقدمه

اگر خانواده را به مثابه یک نظام منسجم در نظر بگیریم، فرزندآوری یکی از عیانترین خروجی های این نظام است که بر تمام اجزای آن اثر میگذارد. حال اگر هر کدام از بخشهای این نظام در معرض اختلال باشد، طبیعتاً یکی از اولین جاهایی که آسیبها در آن نمود عینی پیدا میکند، مسئله فرزندآوری است. بحران تحدید نسل و انتقاد از آن توسط مقام معظم رهبری در سال (۱۳۹۱) و در جریان سفر به بننورد پررنگ و علنی شد. در سالیان گذشته روند کاهشی نرخ باروری و فرزندآوری شدت بیشتری به خود گرفت و سیاست های روی کاغذ و هشدارهای پیری جمعیت، اثر چندانی در بهبود این اوضاع نداشت. در حال حاضر عمده خط مشی گذاری های کنونی در خصوص افزایش جمعیت، به علل بسیار سطحی و کوتاه مدت در افزایش جمعیت اشاره می کنند؛ تصور غالب بر این است که سیاستهایی همچون افزایش وام ازدواج یا وام و تسهیلات فرزندآوری، باعث افزایش جمعیت در جامعه می شود در حالی که کاهش جمعیت ریشه های بنیادینی دارد. بین دین و اعتقادات مذهبی و زندگی اجتماعی انسان رابطه ی مستقیمی وجود دارد. اهمیت دین در حدی است که مضامین و مفاهیم آن در سبک زندگی انسان اثرگذار است. دین بر شاخص های مختلف اجتماعی از جمله رشد جمعیت تأثیر می گذارد. در این زمینه عباسی شوازی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه ای دریافته اند که آموزه های دینی به طور مستقیم و غیر مستقیم از طریق متغیرهای بینابینی بر تغییرات و تفاوت های باروری دو گروه دینی تأثیر گذار است. مطالعه محمودیان و نوبخت (۱۳۸۹) با عنوان «مذهب و باروری تحلیل رفتار باروری گروه های مذهبی سنی و شیعه» بیان می دارند که زنان سنی میزان باروری بالاتری را نسبت به زنان شیعه داشته اند. نتایج تحقیق کتابخانه ای زارع و هاشمی (۱۳۹۲)، تأثیر دین بر سیاست های جمعیتی و باروری با هدف شناخت تأثیر دین بر سیاست های جمعیتی و باروری گویای این است که دین به عنوان بعدی از فرهنگ یکی از عوامل مؤثر در مسائل جمعیتی و باروری است.

موضوع فرزندآوری در عین حال که یکی از مهمترین مسائل نهاد خانواده به طور خاص، و نظام اجتماعی به طور عام است، موضوعی عارضی است. پرداختن به مسأله فرزندآوری و افزایش جمعیت، در روزگار حاضر، دارای اهمیت ویژه ای است. زیرا از یک سو اقتدار هر کشوری مرهون نیروی انسانی جوان و امکانات اقتصادی آن است و از سوی دیگر، پس از به پیروزی رسیدن انقلاب

اسلامی، دشمنان اسلام و انقلاب در صدد تضعیف و شکست آن برآمدند و یکی از راهکارهای آن را کاهش جمعیت دانسته‌اند و تا حدودی نیز با طراحی نقشه‌های مختلف به هدف خود رسیده‌اند. افزون بر آن، بسیاری از متخصصان جمعیت نیز پیش‌بینی کرده‌اند که در آینده‌ای نه چندان دور، جمعیت کشورمان به پیری می‌رسد و نیروی جوان آن دچار کاستی جدی می‌گردد. بنابراین پرداختن به مسئله افزایش جمعیت و دعوت به فرزندآوری با تک‌پایه بر آموزه‌های قرآن کریم (در موضوع فرزندآوری و افزایش نسل)، ضروری به نظر می‌رسد، لذا هدف از این تحقیق آثار تربیت اعتقادی فرزندان در افزایش جمعیت ایده آل اسلامی از منظر آیات و روایات می باشد. همچنین این تحقیق درصدد پاسخگویی به این سوال است که از منظر آیات و روایات تربیت اعتقادی فرزندان چه تاثیری در افزایش جمعیت دارد؟

اهمیت افزایش جمعیت در قرآن

آیات قرآن بیان‌گر آن است که فرزندآوری و افزایش جمعیت، امری مطلوب و پسندیده است و به این جهت، مسلمانان را به فرزندآوری و تکثیر نسل ترغیب می‌نماید. در ادامه به تعدادی از این آیات نورانی اشاره می‌کنیم.

۱. برخورداری از فرزند، بشارت خدا به حضرت ابراهیم (ع)

در چند آیه از قرآن کریم، خبر از بشارت فرزند به حضرت ابراهیم (ع) داده شده است، از جمله: «وَبَشِّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ؛ و بشارت دادیم ما ابراهیم را به اسحاق که دارای مقام نبوت و از بندگان صالح ما است.»^۱؛ «رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ؛ پروردگارا! به من از صالحان (فرزندان صالح) ببخش! پس ما او را به نوجوانی بردبار و پر استقامت بشارت دادیم.»^۲؛ «وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى ... وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ؛ فرستادگان ما نزد ابراهیم (ع) آمدند تا به او مژده دهند که به زودی فرزنددار می‌شود... همسرش گفت: آیا

^۱ صافات / ۱۱۲

^۲ صافات / ۱۰۰-۱۰۱

من فرزند می‌آورم در حالی که عجزه‌ای هستم و آن روزها هم که جوان بودم، نازا بودم و این شوهرم است که به سن پیری رسیده است؟»^۱

از چنین آیاتی استفاده می‌شود که حضرت ابراهیم(ع) تا سنین کهولت از فرزندى برخوردار نبود و همواره در آرزوی برخورداری از فرزند بود و خداوند متعال در چنین آیاتی بشارت دو فرزند به نام‌های اسحاق و اسماعیل(ع) به آن حضرت عطا کرد.^۲

۲. فرزندان متعدد، وسیله امداد انسان در مشکلات

برخی از آیات قرآنی فرزند زیاد را وسیله کمک‌رسانی به انسان در هنگام مشکلات معرفی می‌کند. چنان‌که در سوره نوح(ع) می‌خوانیم که آن حضرت برای دعوت قوم خود به خداپرستی فرمودند: «...اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَ يُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَ بَنِينَ وَ يُجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يُجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً؛ از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او آمرزنده است. از آسمان برایتان پی در پی باران فرو می‌فرستد و شما را با اموال و فرزندان یاری می‌کند و بستان‌ها و نهرها می‌آفریند.»^۳

در سوره اسراء نیز خطاب به بنی‌اسرائیل آمده است: «وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَ تَتَّعِلْنَ عُلوّاً كَبِيراً فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَاداً لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَ كَانَتْ وَعْداً مَّعْهُ لَكُمْ لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَ أَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَ بَنِينَ وَ جَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً؛ و بنی اسرائیل را در آن کتاب خبر دادیم که دو بار در زمین فساد خواهید کرد و نیز سرکشی خواهید نمود، سرکشی کردنی بزرگ، چون از آن دوبار، وعده نخستین فرا رسید، گروهی از بندگان خویش را که جنگاورانی زورمند بودند، بر سر شما فرستادیم. آنان حتی در درون خانه‌ها هم کشتار کردند و این وعده به انجام رسید، بار دیگر شما را بر آنان چیره کردیم و به مال و فرزند مدد کردیم و بر شمارتان افزودیم.»^۴

^۱ هود ۶۹-۷۲

^۲ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۹، ص ۱۶۸.

^۳ نوح/۱۰-۱۲

^۴ اسراء/۴۶

۳. فرزند زیاد، موجب ازدیاد جمعیت خداپرستان و نیروهای کارآمد جامعه

یکی دیگر از آیاتی که بر فضیلت تعدد فرزند دلالت دارد، آیه‌ای است که فرزند را موجب ازدیاد جمعیت خدا پرستان معرفی می‌کند. چنان‌که در سوره اعراف آمده است که حضرت لوط (ع) وقتی در مقام موعظه قوم خویش بر می‌خیزد و نعمت‌های خدا را به یادشان می‌آورد، می‌فرماید: «وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوْعِدُونَ وَ تَصَدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَ اذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ وَ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ؛ بر سر هر راهی منشینید تا کسانی را که به خدا گرایش دارند، از مسیر حق باز دارید و راه خدا را منحرفانه نپویدید. به یاد آرید زمانی را که اندک بودید و خدا شما را افزون گردانید و ببینید سرانجام تبه‌کاران چگونه است؟»^۱

در آیه فوق کثرت جمعیت خداپرستان نوعی نعمت دانسته شده که لوط آن را به قومش یادآور می‌شود و شکرگزاری در مقابل چنین نعمتی را خواهان است. از آن‌جا که بنابر روایات، راه چنین کثرتی، تعدد فرزند و نسل بیان شده، به دست می‌آید که کثرت فرزند امری پسندیده و مطلوب است. چنان‌که ابن عباس در تفسیر آیه فوق می‌گوید: «راه کثرت جمعیت در زمان لوط این بود که مدین پسر ابراهیم با دختر لوط ازدواج نمود و در اثر چنین ازدواجی دارای فرزندان فراوانی گشته و از این طریق جمعیت مؤمنان زیاد شد.»^۲

آثار فرزندآوری بر اساس تربیت اعتقادی

وجود فرزندان در خانواده بر ساحت‌های مختلف زندگی اثر می‌گذارد، ازجمله مشکلات و ناهمواری‌ها، عامل قدرت والدین، سلامت جسمی و شادکامی والدین، استحکام بنیان خانواده، ارتقای شخصیت انسانی و... که در ادامه به بررسی برخی آثار و برکات فرزندآوری می‌پردازیم.

۱. عامل اقتدار و نیرومندی والدین

از قدیم در جامعه ایرانی، فرزند نماد قدرت خانواده محسوب می‌شد و خانواده‌هایی که فرزند نداشتند و یا تعداد فرزندان آنان کم بود، خانواده ضعیف تلقی می‌شدند.

^۱ اعراف/ ۸۶.

^۲ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۳۵۶، ح ۲۷۲۸۶

گریبانگیر فرزندان در دوران نوجوانی شود جلوگیری کند پدیده «فرار از خانه، یکی از آسیبهای اجتماعی در دوران ماست که مخاطب اصلی آن جوانان و نوجوانان هستند. اگر در خانواده ای ارتباطات وثیق خویشاوندی وجود داشته باشد نوجوانان به محض برخورد با مشکلات خانوادگی به جای فرار از خانه به محیطهای عمومی چون پارک به خانه اقوام و خویشان خود که به نوعی با آنها احساس همدلی میکنند پناه می برند. این نوع قرار به نوعی پناه آوردن از یک خلنه به خلنه امن دیگری است که معمولاً به جای افزایش مشکلات به حل یک اختلاف خانوادگی کمک می کند.^۱

نتیجه گیری

در سالیان گذشته روند کاهشی نرخ باروری و فرزندآوری شدت بیشتری به خود گرفت و سیاست های روی کاغذ و هشدارهای پیری جمعیت، اثر چندانی در بهبود این اوضاع نداشت در حالی که کاهش جمعیت ریشه های بنیادینی دارد. هدف از این تحقیق بررسی آثار تربیت اعتقادی فرزندان در افزایش جمعیت ایده آل اسلامی از منظر آیات و روایات بود. آیات قرآن بیان گر آن است که فرزندآوری و افزایش جمعیت، امری مطلوب و پسندیده است و به این جهت، مسلمانان را به فرزندآوری و تکثیر نسل ترغیب می نماید. وجود فرزندان در خانواده بر ساحت های مختلف زندگی اثر می گذارد، از جمله مشکلات و ناهمواری ها، عامل قدرت والدین، سلامت جسمی و شادکامی والدین، استحکام بنیان خانواده، ارتقای شخصیت انسانی و... می باشد یکی از عواملی که باعث افزایش رغبت به فرزندآوری میشود وجود روحیه احسان به والدین و خوش رفتاری با آنها در یک نسل است وقتی فرهنگ احسان به والدین در جامعه گسترش پیدا کند. فرزندآوری بیشتر مساوی با عزیزتر شدن و محترم تر شدن در جامعه میشود. از دیگر دلایلی که امروزه افراد برای عدم رغبت به فرزندآوری ذکر می کنند، مشکلات اقتصادی است. در لسان روایات و بیانات معصومین (علیهم السلام) اگر فرزند بیشتر به معنای افزایش نان خورها و عیال واری تلقی گردد از بزرگترین بلاها و هم ردیف بلایایی اقتصادی مانند مال اندک و قرض و دین زیاد به حساب آمده است دین مبین اسلام تلاش داشته است تا نگرشهای غلط نسبت به فرزند و فرزندآوری را زدوده و بهانه های ناروا را باطل ساخته و اعتقادات صحیح در این زمینه را جایگزین نماید. یکی دیگر از مواضع مهم نقش آفرینی والدین در زمینه فرزندآوری، به سبک زندگی و تربیتی ایشان مربوط می

^۱ آرام، نظام سازی بر مبنای تکافل اجتماعی، ص ۱۳۶

شود والدین اولین و مهمترین نقش تربیتی فرزندان را بر عهده دارند. ایشان میتوانند یاری گر فرزندان در احسان به والدین باشند یا با برنامه ریزی درست تحصیلی، شغلی و تشکیل خانواده برای ایشان زمینه وابستگی اقتصادی ایشان به خانواده را کم کنند. شاید علت اینکه صله رحم باعث افزایش جمعیت می شود این باشد که اولاً در اثر رفت و آمدهای خویشاوندی و تقویت سنت واسطه گری زمینه برای ازدواج جوانان فراهم میشود ثانیاً در اثر صله رحم محبت و مساعدت میان خویشاوندان زیاد میشود؛ این امر باعث تسهیل فرزند آوری و آسان شدن تحمل مشکلات زایمان و پس از تولد نوزاد میشود و محیطی مناسب برای تربیت و جامعه پذیری فرزندان فراهم می کند، فی الواقع صله رحم یکی از اصلی ترین عامل کاهش هزینه های نگهداری فرزند است. والدینی که نیاز به اوقات فراغت دارند یا نمی توانند به دلیل اقتضائات زندگی مدرن به طور پیوسته از فرزندان مراقبت کنند میتوانند از اقوام و خویشان استمداد جویند.

^۱ مجلسی بحار الانوار، ج ۹، ص ۲۷۹

منابع

*قرآن کریم

فارسی

۱. آرام، محمدرضا، نظام سازی بر مبنای تکافل اجتماعی، تهران. دانشگاه امام صادق (ع). ۱۳۹۸.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، قم. جامعه مدرسین، ۱۳۷۳.
۳. برقی، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن، قم. دارالکتب الإسلامية، ۱۳۷۱.
۴. جمعی از نویسندگان، دانش خانواده و جمعیت، تهران، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۰.
۵. الطبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات ناصر خسرو، تهران، سوم، ۱۳۷۲.
۶. طبرسی حسن بن فضل مکارم الاخلاق دار العلم، قم، ۱۳۷۱.
۷. قائمی، علی، پرورش مذهبی و اخلاقی، کودکان تهران انتشارات امیری چاپ ششم ۱۳۷۱.
۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، اول، ۱۳۸۷، ج ۹.
۹. ویل دورانت، تاریخ فلسفه، ترجمه عباس زریاب، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۹.

عربی

۱۰. آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم. دارالکتاب الإسلامی، ۱۴۱۰.
۱۱. ابن شعبه حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول، قم: موسسه النشر الاسلامی. ۱۴۱۶.
۱۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعة، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۸.

۱۳. دخیل، علی بن محمد علی، الوجیز فی تفسیر کتاب العزیز، دار العارف للمطبوعات، بیروت، دوم، ۱۴۲۲

۱۴. سیوطی، جلال الدین الدر المنثور، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴.

۱۵. شعیری، تاج الدین محمد بن محمد جامع الأخبار، تهران، انتشارات حضرت عباس (ع)، ۱۴۲۲

۱۶. شیخ کلینی، الکافی، چاپ اول، تهران دار الکتب الإسلامية، ۱۴۲۷.

۱۷. صدوق، محمد بن علی، الامالی، بیروت مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۰

۱۸. طنطاوی، سید محمد، التفسیر الوسیط للقرآن الکریم، بی جا، بی تا، ج ۸،

۱۹. الطوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۲۲

۲۰. طوسی، ابی جعفر محمد بن الحسن أمالی قم، دار الثقافة، ۱۴۱۴ ق.

۲۱. طوسی، محمد بن الحسن، تهذیب الحکام، تهران. دارالکتب الإسلامية، ۱۴۰۷

۲۲. فضل الله، سید محمد حسین، تفسیر من وحی القرآن، دار الملائک، بیروت، دوم، ۱۴۱۹

۲۳. قطب الدین راوندی، سعید بن هبة الله، فقه القرآن، چاپ دوم، قم. مکتبه آیه الله المرعشی النجفی ۱۴۱۵

۲۴. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۷ ق.

۲۵. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الأقوال و الافعال، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹.

۲۶. مکارم شیرازی، ناصر، الأمثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، مدرسه امام علی بن ابیطالب، قم، ۱۴۲۱

۲۷. نوری، طبرسی میرزا، حسین مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت: مؤسسه آل البيت الاحیاء التراث، ج اول، ۱۴۰۸.

۲۸. ورام بن أبی فراس، تنبیه الخواطر و نزہة النواظر (مجموعه ورام)، مکتبه فقیه، قم، ۱۴۱۰

مقالات

۲۹. افتخاری، علی اصغر و آرام، محمدرضا، آسیب شناسی سیستمی آموزش و پرورش و ارائه راهکارها، نشریه اسلام و پژوهشهای تربیتی، شماره ۱۷، ۱۳۹۶

۳۰. زارع، سعید، تاثیر دین بر سیاست های جمعیتی و باروری، فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، شماره ۱۰. ۱۳۹۲.

۳۱. عباسی شوازی، محمد، دین و باروری، جامعه شناسی کاربردی، شماره ۲، ۱۳۹۳

۳۲. قدسی محمد، بازدارنده‌ها و تسهیل‌کننده‌های اقتصادی و اجتماعی طلاق، نشریه جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۵۳، ۱۳۹۰.
۳۳. ملکوتی‌نیا، علی، آسیب‌های اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان، مجله مبلغان، شماره ۱۸۱. ۱۳۹۰.
۳۴. نوبخت، رضا، مذهب و باروری، تحلیل رفتار گروه‌های مذهبی، مطالعات فرهنگی ارتباطات، شماره ۱. ۱۳۸۹.